

S. A. Litvinenko, B. T. Dolinskiy

Abstract. *The teachers of higher pedagogical educational establishments have the task to prepare future teachers of humanitarian disciplines to the usage of individual educational trajectories in further activity cause a primary objective of the system of modern education is its orientation on students, satisfaction of their individual educational necessities. Today studying according to the individual educational programs is an actual task, as an individual educational trajectory is the basis of conception of profile education. The usage of individual curriculum allows to realize different personal educational necessities of students, their families, establishments of trade education and general establishments of different kinds.*

Foreign researchers (Gravemeijer, Simon) consider that the study of educational trajectory is description of thinking of students, as they study for the sake of achievement of certain aims in certain industry. In more certain plan of trajectory study is the envisaged way through the enormous amount of educational tasks, psychical processes or actions sent to making for advancement of students in certain subject industry. Thus they mark that there are three important elements in this process: a number of desired aims, a clearway through a curriculum to help students to attain the marked aim, and successive set of educational actions or tasks chosen for every student individually. Co-operating with students, teachers also must examine the actions from the point of view of students. Planning an educational trajectory, teachers must set aims to be attained in the end-point, and for this purpose they must be theoretically prepared.

Applying the method of planning an individual educational trajectory for future teachers of humanitarian disciplines, it is very important to use different types of activity, such, as project methods, problem tasks that assist maximal activity, and also give freedom to work of students (J. Little, R. Verning).

Thus, the future teacher of humanitarian disciplines studies to take into account individual interests of every student, methods of work with educational material, and also applies the different types of activity, that are an inalienable constituent during planning of student's individual educational trajectory.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «САМОСТВЕРДЖЕННЯ» У ПСИХОЛОГІЇ

УДК 159.923

Вознюк Ю. С.

Стаття присвячена питанню особистісного самоствердження. Теоретичний аналіз сконцентровано на сфері психологічної думки. Виявлено особливості підходів класиків зарубіжної психології та вітчизняних учених. Підсумовано трактування поняття самоствердження та його психологічні особливості.

Ключові слова: *самоствердження, ідентичність, Я-концепція, «Я-реальне», «Я-ідеальне».*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ «САМОУТВЕРЖДЕНИЕ» В ПСИХОЛОГИИ

Статья посвящена вопросу личностного самоутверждения. Представлен теоретический анализ проблемы в сфере психологической мысли. Выявлены особенности подходов классиков зарубежной психологии и отечественных ученых. Исследованы подходы к определению понятия «самоутверждение», раскрытию его психологических особенностей.

Ключевые слова: самоутверждение, идентичность, Я-концепция, «Я-реальное», «Я-идеальное».

THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF «PERSONAL COMING INTO BEING» IN PSYCHOLOGY

Voznuk Y. S.

The article is devoted to the issue of personal coming into being. Theoretical analysis focused on the field of psychological thought. It was found the features of approaches of researchers of classical psychology and domestic scientists. It was generalized the interpretation of the concept of personal coming into being and its psychological characteristics.

Keywords: an own coming into being, identification, self-concept, «I am in the real», «I am in the ideal».

Постановка проблеми. Питання особистісного самоствердження з давніх часів цікавило вчених різних наук про людину: філософії, психології, педагогіки. Поняття «самоствердження» є неоднозначним і тому й зараз залишається важливим у різних сферах людського життя. Особливо у руслі психологічної думки, де центром усіх досліджень залишається людина, особистість як найбільша цінність. Питання утвердження власного Я безумовно залишається актуальними сьогодні. З часом, з динамічними змінами нашого суспільства людина також піддається змінам. Це зумовлює необхідність постійної роботи особистості над собою, утвердження себе та свого потенціалу в повсякденному житті. Щоб проаналізувати ці процеси, неодмінним залишається психологічна спадщина, результати попередніх психологічних досліджень. У цьому зв'язку визначено актуальність дослідження в історичному і сучасному контекстах зарубіжних та вітчизняних дослідників щодо поняття «самоствердження» у сфері психології.

Питання особистісного самоствердження були предметом дослідження таких учених: З. Фрейд, А. Адлер, К. Левін, К. Хорні, Б. Скіннер, Е. Фромм, Дж. Ротгер, А. Маслоу, К. Роджерс, Л. Вігоцький, Е. Еріксон, Г. Костюк, В. Мясинцев, С. Рубінштейн, Б. Ананьєв, К. Абульханова-Славська, Е. Нікітін, Н. Харламенкова, П. М'ясоїд, І. Бех, О. Безкоровайна, О. Жизномирська, І. Мапоха та ін.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі та узагальненні сутності й особливостей поняття «самоствердження особистості».

Результати теоретичного дослідження. Проблема самоствердження особистості займає особливе місце в психології. Ще у XX столітті в психологічній науці підвищився інтерес до проблем саморозвитку особистості. Орієнтирами особистісного розвитку стають такі характеристики, як упевненість у собі, реалізація власних здібностей, активна життєва позиція, прагнення до

самовдосконалення, самоствердження і визнання. Для цього необхідний був певний особистісний потенціал, достатній рівень розвитку вольових якостей, усвідомлення цілей і цінностей власного життя.

Засновник психоаналізу З. Фрейд першим з учених висунув гіпотезу про неусвідомлені спонукання поведінки людини – інстинкти. Вони, на його думку, є «...основною причиною будь-якої активності», в тому числі й процесу самоствердження [1].

Звісно, роль підсилюючого механізму самоствердження виконують вищі почуття (моральні, естетичні, інтелектуальні), а також й інстинкт самозбереження, що мобілізує усі ресурси людини для задоволення життєвих потреб.

Засновником психологічної теорії самоствердження особистості вважається А. Адлер. На його думку, люди завжди прагнуть до своєї переваги (самоствердження). Таке прагнення є вродженим, це «щось, без чого життя людини неможливо уявити». Це фундаментальний мотив, який притаманний усім людям. А. Адлер пояснював прагнення до самоствердження компенсацією, яка виникає у ранньому дитинстві через почуття неповноцінності, що і визначає специфічний для людини «життєвий стиль» [3].

К. Левін вперше здійснив емпіричне дослідження самоствердження. Він експериментально підтвердив адлерівські припущення про зв'язок почуття неповноцінності і рівня домагань особистості. Завдяки експериментам було встановлено головну суперечність самоствердження: невідповідність між тенденцією встановлювати більш високі цілі і тенденцією уникати зайвих зусиль, небажанням пов'язувати себе складними зобов'язаннями. Цілі мають бути реально досяжними, а сходження до них повинне мати поступовий характер. Якщо помірне підвищення рівня домагань ігнорується, то самооцінка індивіда буде значно завищена, він звеличує себе над іншими людьми, або навпаки, самооцінка заниженого, а себе людина відчуває малоздбною істотою, вимушеною підпорядковуватися іншим [6].

Е. Еріксон досліджував проблему ідентичності. Згідно з його концепцією, ідентичність – це міцно засвоєний і особистісно прийнятний образ себе, свого «Я» [2]. У процесі особистісного розвитку уявлення про себе можуть змінюватися, що, у свою чергу, впливає на самоствердження особистості. Через кризи і вибори, які їх супроводжують, відбувається розвиток ідентичності людини. Таким чином, криза, за Еріксоном, означає конфлікт протилежних тенденцій, що виникають як наслідок досягнення певного рівня психологічної зрілості і соціальних вимог, що пред'являються індивідові.

Якщо людина проявляє опір, боїться особистісного зростання, то суттєві зміни цінності Я неможливі, суб'єкт продовжує малоефективний, натомість звичний спосіб існування і не може стати тим, ким він міг би стати. Самоствердження має бути засноване на волі самої особистості, її здатності рухатися вперед і розвиватися.

К. Хорні описує неврози особистості, що стосуються самоствердження. Під самоствердженням учений розуміє акт утвердження власного Я або своїх домагань. Згідно з К. Хорні, в цій сфері невротики виявляють велику групу заборон: на вираження своїх бажань, власної думки, критики на адресу іншої людини, можливості встановити контакт з людиною за своїм вибором. Невротики не здатні приймати самостійно рішення, мати власну думку, захистити себе від нападів або сказати «ні», якщо вони не хочуть поступатися іншим людям [3].

А. Фромм взагалі розглядав самоствердження як особливий вид агресії, «псевдоагресію» (агресію без злих намірів). Самоствердження необхідне людині не тільки для провадження певного роду діяльності, але й взагалі для її виживання через змагання в соціальному середовищі. Як зазначає Фромм, людина, перебуваючи в суспільстві, завжди прагне до самоповаги, самооцінки та самоідентифікації, а понад усе боїться бути невизнаною [8].

За біхевіористичним підходом досвід визначається здебільшого в детермінації самостверджувальної поведінки людини. Загальна формула поведінки людини, за Б. Скіннером, виглядає таким чином: Стимул – Реакція – Підкріплення. Самостверджувальна поведінка людини має свою закономірність і зумовленість. Поведінка особистості залежить від оперантних дій. Характер самоствердження у людей різний і залежить від минулого досвіду навчання.

Дж. Роттер, висунувши концепцію локусу контролю, виявив, що від знаходження джерела контролю поведінки залежить процес самоствердження особистості. Особи інтернального типу адаптуються і самостверджуються, здебільшого значно швидше, екстернали ж відчують певні труднощі, оскільки у більшості випадків вони схильні орієнтуватися на оточення, а не на свій власний потенціал [1].

У гуманістичній психології особистість розглядається як суб'єкт власного життя, здатний до самореалізації і саморозвитку, як неповторна індивідуальність і найвища цінність. Самоствердження трактується як одна з базових особистісних потреб, як основа самоактуалізації особистості і визначається як прагнення людини до високої оцінки й самооцінки своєї особистості. А. Маслоу підкреслює унікальність людської особистості в пошуку цінностей і смислу існування, а також свободи, що виражається в самоуправлінні і самовдосконаленні. На його погляд, людини від народження властиве прагнення самоактуалізуватися і утверджуватися [5].

Процес особистісного зростання, на думку К. Роджерса, призводить до реалізації потенціалу особистості. «Я – ідеальне» включає все те цінне, що людина хотіла б мати, тоді як «Я – реальне» відбиває власні характеристики «тут» і «зараз». І хоча впродовж життя Я змінюється, воно все ж зберігає природну цілісність, індивідуальність. Відмінності між «Я – реальним» і «Я – ідеальним» і є шлях до саморозвитку і самоствердження [7].

Вітчизняні вчені також виявляли інтерес до проблеми самоствердження особистості. Психологічні теорії, що розглядають питання розвитку і ствердження особистості, звертають увагу на пріоритет її потребнісно-мотиваційної сфери і сенсо-життєвих орієнтацій.

Так, Л. Виготський розкрив проблему сенсу життя, зазначив наявність динамічних смислових систем. Г. Костюк пов'язував самоствердження особистості з розвитком потребнісно-мотиваційної сфери, ціннісних орієнтацій і діяльністю. Він зазначав, що психічні властивості людини виявляються у діяльності, зазнають у ній різних змін і стають структурами особистості [4]. В. В. Мясіщев відзначав, що поняття потенціалу в психології є ключовим, а система відношень особи до зовнішнього світу і до себе самого – одна з найважливіших проблем розвитку людини.

С. Рубінштейн першим з вітчизняних учених розгорнув дискусію щодо співвідношення «внутрішнього» і «зовнішнього» чинників у формуванні особистості, а, отже, їх ролі у процесі самоствердження особистості в суспільстві;

за його словами «зовнішні причини діють через внутрішні умови». За Б. Ананьєвим, усі прояви індивідуальності певною мірою спираються на природну основу, водночас вони формуються й удосконалюються у процесі суспільної практики. О. Леонтьєв був прибічником пріоритету внутрішнього потенціалу в процесі самоствердження, особистість не видається результатом прямого нашаровування зовнішніх впливів; вона виступає як те, що людина робить із себе, стверджуючи своє людське життя.

П. М'ясоїд характеризує самоствердження у психології вчинку, вказуючи, що якщо психічна норма це творчість, гармонійний образ світу і найголовніше – вчинок, то відхиленням від норми буде самореалізація на шкоду іншим, конфліктний образ світу, проступок як учинок, що суперечить нормам моралі. Окремі вітчизняні вчені описують процес самоствердження як основний механізм соціальної активності і саморозвитку особистості. Так, І. Бех стверджує, що, стратегія конструювання визначення особистості пов'язана з утвердженням активності людини, її свободи, а свобода виявляється самовизначенням духу людини, її ціннісним орієнтиром [1].

Е. Нікітін і Н. Харламенкова дійшли висновку, що самостверджуватися людей примушує хвилювання за своє буття, а через самоствердження люди набувають, утримують або розширюють обсяг свого власного буття [6].

Особливу роль у процесі самоствердження особистості Е. Нікітін і Н. Харламенкова відводили адекватності самосвідомості, здатності критично оцінювати свої здібності та результати діяльності. На їхню думку, самоствердження — це прагнення до високої оцінки та самооцінки своєї особистості і викликана цим прагненням поведінка [6]. Підсумковим продуктом самосвідомості є «Я-концепція» — сукупність уявлень індивіда про себе, цілісний образ власного Я, що синтезує її самосприйняття такою, якою вона є, хоче бути в ідеалі і має обов'язково стати, такою.

Р. Бернс дійшов висновку, що позитивна Я-концепція визначається трьома чинниками: твердою переконаністю в імпонуванні іншим людям, упевненістю у здатності до того чи того виду діяльності і відчуттям власної значущості. Позитивна самостверджувальна Я-концепція (Я-успішний, визнаний, маю вплив) сприяє позитивним проявам особистості, ефективній її діяльності, успіху. Негативна, самозневажлива, самозаперечлива Я-концепція (Я-неуспішний, невизнаний, не маю впливу) погіршує результати, заважає успіхові, може сприяти негативній зміні особистості [1].

Отже, самоствердження — це фундаментальна потреба людини в саморозкритті, самовираженні та реалізації особистісного потенціалу. Це одна з базових особистісних потреб, підґрунтя самоактуалізації особистості. Самоствердження полягає в прагненні людини до переживання власної цінності, високої оцінки й самооцінки, в прагненні до визнання, переваги, є шляхом від «Я — реального» до «Я — ідеального». Це міцно засвоєний і прийнятний образ себе, своїх домагань. Для цього необхідний певний достатній рівень вольових здібностей, власної значущості, усвідомлення цілей і цінностей власного буття, належний рівень потребнісно-мотиваційної сфери. Самоствердження певною мірою спирається на природну основу і має інстинктивний характер, але водночас формується й удосконалюється у процесі суспільної практики та досвіду. Воно залежить від індивідуальних особливостей, здібностей, виховання і можливостей людини.

Особливу роль у процесі самоствердження займає адекватність самосвідомості, здатність критично оцінювати свої здібності та результати діяльності. Особистість утверджується не тільки в певній діяльності, але й взагалі в соціальному середовищі, проявляється у вираженні своїх бажань, власної думки, здатності приймати самостійно рішення, а також твердій переконаності в імплонуванні іншим людям, або навіть вмінні сказати «ні».

Через самоствердження люди набувають, утримують або розширюють обсяг свого власного буття. Позитивна самостверджувальна Я-концепція (Я-успішний, визнаний, маю вплив) сприяє позитивному світогляду, ефективній діяльності, успішності. Негативна, самозневажлива Я-концепція (Я-неуспішний, невизнаний, не маю впливу) погіршує самопочуття, результати, заважає людині, може сприяти негативній зміні особистості та викликати хвороби.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Самоствердження — це одна з базових особистісних потреб людини в саморозкритті, самовираженні та реалізації особистісного потенціалу. Через самоствердження люди набувають і розширюють обсяг свого власного буття. Це дозволяє сформувати себе як особистість та визначити свою позицію у суспільстві.

Водночас зазначимо, що у зв'язку з постійними змінами в суспільстві та необхідністю пристосування до них, поняття «самоствердження» залишається ще не чітко окресленим і потребує постійних удосконалень, змін та трансформацій, і, відповідно, подальших досліджень, які б дозволяли вирішувати питання самореалізації особистісних здібностей, потенціалів та забезпечення духовного здоров'я кожної людини

Список використаних джерел

1. Безкоровайна О. В. Виховання культури особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці: монографія / О. В. Безкоровайна — Рівне : Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, 2009. — 470 с.
2. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Эрик Эриксон / Пер. с англ. М. : Издательская группа Прогресс, 1996. — 344 с.
3. Киреева Е.А. Различия типов самоутверждения у мальчиков и девочек подросткового возраста // Фундаментальные исследования. — 2014. — № 9—6. — С. 1352-1356.
4. Костюк Г. С. Избранные психологические труды / Григорий Силович Костюк. — М.: Педагогика, 1988. — 304 с.
5. Маслоу А. Г. Мотивация и личность / А. Г. Маслоу; [Пер. с англ. Татлыбаева А. М.]. — СПб. : Евразия, 1999. — 478 с.
6. Никитин Е.П., Харламенкова Н.Е. Феномен человеческого самоутверждения. — СПб. : Алетей, 2000. — С. 224.
7. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер.с англ. — М. : Прогресс, Универс., 1994. — 480 с.
8. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Эрих Фромм / Пер. П. С. Гуревич. — М. : Республика, 1999. — 670 с.

THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF «PERSONAL COMING INTO BEING» IN PSYCHOLOGY

Abstract. The article is devoted to the issue of personal coming into being. The personal coming into being interested scientists of philosophy,

psychology, pedagogy since ancient times. Theoretical analysis focused on the field of psychological thought. The center of all researches in psychology is a person, the identity, as the highest value. We found the features of approaches of researchers of classical psychology and domestic scientists. The issue of personal coming into being was the subject of scientific research Z. Freud, A. Adler, K. Lewin, K. Horney, A. Maslow, C. Rogers, L. Vyhotskiy, E. Erickson, G. Kostyuk, A. Nikitin, N. Harlamenkova, O. Bezkorovaina and others.

We analyzed their views. We can generalize that the personal coming into being is a fundamental human need for self-disclosure and realization of personal potential. This is one of the basic and very important personal needs. The personal coming into being is the human desire for a sense of own values and recognition. This requires a sufficient level of self-confidence, awareness of the goals and values of own live, adequate motivation.

However, we can note that analysis of the concept of the personal coming into being needs constant attention, because of the development of the present, constant changes and the need to adapt to them.

Keywords: an own coming into being, identification, self-concept, «I am in the real», «I am in the ideal».

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ГЛУХИХ ДІТЕЙ

УДК: 376.33:796.012.23

Колядюк С.І.

У статті приводяться результати експериментально-педагогічного дослідження, а також викладаються методичні прийоми фізичного виховання в системі соціальної адаптації та інтеграції глухих дітей. Методичні вказівки адресовані дефектологам-сурдопедагогам, викладачам вузів, шкільним вчителям спеціальних шкіл і учням.

Ключові слова: рухова сфера, порушення слуху, корекція.

ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ И ИНТЕГРАЦИИ ГЛУХИХ ДЕТЕЙ

Колядюк С.І.

В статье приводятся результаты экспериментально-педагогического исследования, а также излагаются методические приемы физического воспитания в системе социальной адаптации и интеграции глухих детей. Методические указания адресованы дефектологам-сурдопедагогам, преподавателям вузов, школьным учителям специальных школ и ученикам.

PHYSICAL TRAINING IN SYSTEM OF SOCIAL ADAPTION AND INTEGRATION OF DEAF CHILDREN

The article gives the results of experimental-pedagogical research. Techniques of physical education in the system of social adaptation of the